

N e m z e t i
T Á R S A L K O D Ó

1 8 3 4

II-dik Féléesztendő

írták

A Z O L V A S Ó K.

Hetenként kiadta

Az Erdélyi Híradó

S z e r k e z t e t é s e.

K O L O Z S V Á R O N

Nyomtatt. az Erdélyi Híradó intézet betűjével.

1 8 3 4.

ERDÉLYI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA

H. 111

F O G L A L A T J A

az ezen 1854-dik év' Ildik felében előfordult

D a r a b o k n a k.

(betű-rend szerént)

Lapok Száma.

Algebra tanulás	-	225 - 226.
Angol adó	305 - 306.
Angol követ	337 - 338.
Anekdota	16 —
Aphorismák	126 - 127.
As asszony teremtése	95. —
Aurora per	291 - 303.
Balul értés	96. —
B. M. észrevételeire viszhang	61 - 64.
Cselekedethez szabott jutalom	96 —
Dardanellák	160. —
Diderot	273 - 274.
Duelluma egy asszonymnak egy katona tiszttel	92 - 94.
Egy atya 's három spekulans fiai.	339 - 352.
Egyenlőségről	314 - 220.	323 - 329.
Erdélyi gazdaságról észrevételek	97 - 109.
Észak-amerikai lakosok boldogságok okairól	387 - 392.
Felelet a' 1834. Iső felében 20. 21. 22. szá- mu társalkodókban megjelent felele- tekre	145 - 160. 161 - 194.
Filosofia	64. —
Furesa kívánság	15. —
Gibráltárból levéltöredék	75 - 79.
Halotti tanítás	338. —
Honigberger útazása napkeleten	396 - 401.
Hon szeretet	28 - 32.
Játék-szín	368 - 370.	384 - 384. .
Igen buzgó hazafi	80. —
József Ildik	320 - 322.
Jó tanács	386.
Jövendő mondó	336 - 337.
Királyi felelet	226. —
Közlések K-vári naplomból	371 - 378.

Lapok Száma.

Közönséges tanítás északamerikában	41 - 48.
Különös felszólítás	336. —
Külső ellenség és belső áruló	128. —
Lamarque	275 - 282.
Létel	128. —
Lissabon	329 - 335.
Litteraturai észrevétel	109 - 112.
Maimon	354. —
Majom	303. 305.
Mária Terezsia	274. —
Megszelidített farkas	384 - 386.
Megkezdés	210. —
Melbourne lord	220 - 225.
Milyen mértékkel	353 - 354.
Mina	307 - 314.
Muzsikai innep bécsben	372 - 381.
Muszkországi utazásból kivonat 136 - 144.	195 - 209.
	211 - 223.
Napoleon és Moreau	210. —
Orvosi segedelem	322. —
Olaj és gáz <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small>	14 - 16.
Parlament reform 65 - 74.	81 - 84.
Podagra dicsérete	14 - 15.
Politikai utopizmus 113 - 126.	129 - 136.
Politikai utopizmusra felelet	355 - 368.
Revolúciói hír	80. —
Robespierre	226. —
Selyemfa	227 - 229.
Su'sanna	160. —
Szabadság fája	84 - 89.
Széchenyi mint író	283 - 290.
Szép nem megbántott jussairól	403 - 418.
Svéd király 's korona örökös	401 - 402.
Transilvania 1ső füzetéről bírálói észrevé- telek. 1 - 14. 17 - 27. 33 - 40. 49 - 61.	229 - 242.
	243 - 258. 259 - 268.
Testamentum egy különös	39 - 92.
Tudós vetélkedés	418. —
Védelmesés 's megtámadás	392 - 396.
Vérnász felől bírálat	266 - 273.
Vicem provice	94 - 95.

Nemzeti Társalkodó

Julius 1ső napján 1834.

Bírálói Észrevételek.

(ez évi folytatás 1 — 14.

(Keresdi Bethlen Ferenczről. — Bethlen Farkas és históriája. — Schwarz Gottfriedről. — Benkő Józsefről. — Történetíró' fő kötelessége.)

A' sok századok óta fénylő gróf Bethlen familiából, XVIIIdik században korabeliek közül kitünve diszlék keresdi Bethlen Ferencz Fejérvármegye' főispánya, II Rákóczi György fejedelem' tanácsosa, 's udvari mestere.

Sűrű levelezést folytatott a' lengyelországi tudós unitáriusokkal 140), kiket— mint

140) Ezt több unitarius lengyel írta levelekkel mutogathatná Recensens, de a' hely szűk; annakokáért némünémü bizonyításul csak egy levél' első sorait iktatja ide. A' Sobieski familiával rokon Lubienieczki familiának egyik tagja 1652ben julius' 17dik napjáról Bethlen Ferenczhez küldött levelében írja: „Illustris et Magnifice Domine, Frater in Domino Jesu Observandissime! Literas V. M. D. 26 junii Keresdini scriptas nuper accepi, gratissimas quidem, quod ab amicissimo mihi capite fuerint profectae, sed paulo infestas, quod me de adversa Vestrae Magnificentiae, suorumque charissimorum pignorum valetudine edocuerint. Deo tamen opt. max.

unitarius — különösön szeretett 141); levelezett névszerént a' híres Ruarus Mártonnal.

XVII-dik század' első felében Lengyel-

gratias ago, quod D. Demianowicz meliori nos spe recreaverit, fore: ut brevi pristino vigori restituatur; id quod ego cum multas alias ob causas animum opto, tum vel imprimis: ut charissimam sobolem suam illustribus matrimoniis florentem, cum primis vero divinae gloriae usibus habilem quam diutissime spectare Vestra Magnificentia possit. Et certe est quod Vestrae Magnificentiae gratuler, de brevi elocanda lectissima Vestrae Magnificentiae filia, eximio illustrique juveni magnifico Domino de Kapi, nec non et suae Magnificentiae (quem quamquam parum, vel nihil omnino mihi notum memini, demereri tamen officiis meis tanto jam alacrius studebo), quod non nisi in illustri vestra familia tantum quaesiverit bonum inveneritque - - - Cui solemnitati ad tam amicam Vestrae Magnificentiae requisitionem ut adesse in votis mihi est, ita spem mihi praecusam iri existimo itinere varsoviensi ad sex aut septem sine dubio septimanas duraturo, quod post paucos dies ingressurus sum Deo optimo maximo auspice." Az eredeti levélből.

141) Slichting Jonásnak, előbb rachowi, azután luclawici nagy tudományu unitarius papnak 1652ben július 14-ről Luclawic-ből Bethlen Ferenczhez írt levelében ime' sorok fordulnak elő egy török fogságba esett unitarius lengyelnek megszabadítása iránt: „Proinde si istius quoque captivi redemptio Illustris Magnificentiae Tuae opera procurata fuerit, magnam Illustris Magnificentia Tua apud ecclesias nostras, quarum singularem amatorem Ill. Magnificentiam Tuam esse jam pridem novimus, inibit gratiam." - - -

„Illustri Magnificentiae Tuae omni honoris et observantiae cultu deditus devinctusque frater et servus in Christo. Jonas Slichting de Bukowiec." Az eredeti levélből.

országban gyönyörűn virágzék és gyümölcsözék az unitariusoknak Rachow nevű mező városban Sienini Jakab által alapított iskolájok; nem csak unitarius ifiak tanultak abban, hanem gazdag tudomány tanítók' tanításaikat hallani vágyván: római catholicus és reformatusok is, 's a' különböző vallásuak mind együtt olly sokan, hogy számok néha feljül haladta az 1000et, 's olly sükerrel, hogy az iskola „*Athenae Sarmaticae*“ disznevet érdemele 142).

Ezen rachowi iskola' rectora volt előbb Ruarus Márton, később pedig strassini 's danczigi unitarius pap 145).

Bethlen Ferencz 1649ben április' 7dik napjáról Bethlenből egy levelet küldvén nékie, az több európai tudósoknak Ruarushoz küldött leveleikkel együtt 1681ben Amsterdamban 8ad rétbén kiadatott, 's azóta Bethlen Ferencz a' literatura' históriájában néha úgy említetik mint korának egyik tudós férfja 144).

De az ő tudósságának nyomtatásban fennmaradt emlékéül nem csak Ruarushoz írt

142) Bibliotheca Anti-trinitariorum. Opus posthumum Christophori Chr. Sandii. Freistadii. CIO IOC LXXXIV. 8. r. 97. 98. 229. 230 l.

143) Bibliotheca Anti-trinitariorum. Freistadii. 114. 115. 241 l.

144) Bibliotheca Anti-trinitariorum. Freistadii. 145 l. — Davidis Czvittingeri nob. hung. specimen Hungariae literatae. Francofurti et Lipsiae. MDCCXI 4. r. 66 l. — Siebenbürgische Quartalschrift. Fünfter Jahrgang: Hermannstadt. 1797 8. r. 289. 290 l.

levele, hanem az „*Approbatae Constitutiones regni Transilvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum*“ című törvénykönyvünk is tekintethetik; mert ez főbbleg ő műve 145). 'S im' ettől, a' külső országi tudósokkal levelezést folytatott, a' honi törvény tudósok közt csillogott keresdi Bethlen Ferencztől és Kemény Katától, Kemény János fejedelem' testvérétől született 1659ben a' történetíró Bethlen Farkas.

A' halhatatlan emlékezetű férfit gyermekéiben csak az atyai ház' falai között tanult; mostoha környülállások miatt tizenöt esztendőskorában ott is végképpen elszakasztott az iskolai tudományok' tanulásától 146); ön szorgalma által tudományos esmereteit azután még is annyira szaporította, hogy korán fejérvármegyei fő ispányságot, országos tanácsosságot érdemelt, ért.

E' magas hivataloknál még magasbra emeltetett. A' vízkországban sokáig sinlett Bethlen János cancellarius 1678ban februáriusban szárazbetegségben megholt, 's ő, ki az elhaltnak betegeskedése miatt a' cancellariusi hivatalt szinte három esztendeig vitte vala, áprilisben a' fogarasi országgyűlésben valóságos ország' cancellariusává tétetett.

145) II Rákóczi György fejedelem az „*Approbatae Constitutiones*“ című törvénykönyvünköt helybehagyó 's megerősítő levelében keresdi Bethlen Ferenczről maga mondja: „*qui in adornando isthoc opere plurimus fuit.*“

146) Wolffg. de Bethlen historia. Tom. prim. Cib. 1782 XI. XII. XIII lap.

Ugyan azon évben az ország Rendei által Koustántzinápolyba követnek küldetett, 's követségét társaival együtt küldőji' ohajtások szerént végezte.

Ön érdeme 's érdem becsülő hazája tehát mások felett megkülönböztették őtet; de megkülönböztette maga a' természet is. Olly szép férfit volt, mint — Absolon! Halhatatlanságot azonban magának nem a' főispányi, tanácsosi, cancellariusi, követi hivatalok viselése, nem absoloni szépsége, hanem hazája' históriájának írása által nyert.

Előtte sokan írtak vala kisebb nagyobb kiterjedésben Erdélyről; de némelyek közülök részrehajlással dolgoztak: magasztalva az érdemetleneket, vétkeseknek rajzolva az ártatlanokat. Mások jeles históriai munkákat készítettek ugyan, de azok kéziratban maradtak, 's molyoknak szolgáltak mártalékul. Fájlalva látta ő mind ezeket. Fájt nékie, hogy részrehajló írók nem igazságnak, hanem önkényjeiknek hódolva jegyzették-fel a' hon' történeteit; fájt, hogy a' jeles históriai dolgozatok kéziratban hevernek — időnek és mólnak hagyatva zsákmányul. Olly históriának írására határozta el annakokáért magát, mellynek lapjain igazán terjessze világ elébe hazája' történeteit; mellybe belészőjje, 's e' beszövéss által enyészettől némely részben megmentse az előtte élt nevezeteseb történetírók' kézíratait 147). Illyen czélt tűz-

147) Wolffg. de Bethlen historia. Tom. prim. Cib. 1782. X — XII l.

ve maga elébe, Erdélyországnak 1526-tól fogva 1609-ig lefolyt történeteit, XVI könyvre (liber) vagy szakaszra osztva, megírta.

Ohajtotta volna az 1609-en inneni történeteket is megírni, de hivatalaiból eredt csoportos foglalatosságai nem engedtek arra érkezést. Bethlen János' históriájára írt jegyzeti közt' e' szókkal panaszolja azt: „*Kellett volna hazánk' históriáját tovább is vinni, — — — vigye a' ki érkezik 's hazáját szereti. Tőlem már nyughatik; megfosztottak ahhoz való időmtől a' terhes hivatalok.*“

Históriája' írását tovább nem folytathatván, 1678-ban maga jószágában sajtót szándékozott felállítani, 's annak, mit megírt, kinyomtatásához kezdetni; e' végett egyezésre is lépett egy kassai könyvnyomtatóval; de minek előtte, sajtóját felállithatta: torokgyékba esett, 's hét napi kínjai után, az említett 1678-ik esztendő' decembere 30-dik napján 40 évü korában — élete' 's szerencséje' legszebb szakaszában Bethlen Szent Miklóson, Küküllő vármegyében elhalt. Porai Keresden nyugosznak a' familiai sírboltban.

Neje Ostrosith Borbára, geletinczi Ostrosith Miklós magyar királyi koronaőr' leánya volt; gyermeke attól három: két leány és egy fiu — László, kormánytanácsos (gubernialis consiliarius), Küküllővármegye' főispánya, 's az erdélyi év. reform. ekkléziák' fő curátora.

Bethlen Farkas' halála után históriáját az ő testvére, Bethlen Elek, belső szólnokvármegye-

gyei főispány, tanácsos, és országgyűlési elnök (praesidens) vévén gondoskodása alá, 1683ban Keresden Felsőfejérvármegyében saját udvarában felállította a' néhai testvére által czélba vett sajtót, 's annak kéziratban maradt históriáját in folio nyomtatni kezdette. A' nyomtatásbeli hibákat utolszor maga kívánta megigazítani, de hivatalos foglalatosságai nem mindenkor engedtek időt az igazításra; e' miatt a' nyomtatás elsőbb lassan folyt, 's végre, miután X könyv egészen, a' XI dik könyvből 7 levél — mindegyütt 852 lap - nagyon csinoson ugyan, de czimlap, ajánló levél, 's előszó nélkül kinyomatott, a' közbe jött háborus idők miatt félbe szakadt. A' kinyomatott példányok' egyik része bátorság okáért a' Keresdhez közel fekvő Segesvárra vitetett; másik helyben Keresden a' kastély' titkos pinczéjébe helyeztetett, 's a' pincze' ajtaja bérakatott, vakoltatott.

Gróf Bethlen Pálnak, a' közelebb elmúlt században erdélyi királyi táblai elnöknek, emlegetett Bethlen Elek'unokájának gyermek korában nyitattott-meg a' keresdi bérakatott pinczeajtó. A' pinczébe rejtett históriai példányok' öszve 's rendbe szedése a' gyermek Pál' tanítójára, Técsi Sámuelre bízott. Ez a' pinczébe léptekor elboritva találta földjét annak betükkal, betü tartó fiókokkal és sajtóromladékokkal, 's az egy másra hányt vetett ívekből csupán két példányt tudott olyat öszve alkotni, melly minden

kinyomtatott ívek, levelek meglévén benne, egésznek mondathatott. A' két példány' egyike aztán megtartatott a' familia' számára, másika „*pro studio et labore*“ nekie ajándékozott. Nagyobb rész a' Segesvárra vitetett példányokból is olyan idegenek' kezébe jutott, kik azok' mívoltát, becsét nem esmerték; annakokáért vagy felcsirizelték, 'sat. vagy olcson elvesztegették. Egy enyedi tanuló — Benkő József írja öntapasztalása után — három példányt vett három magyar forinton egy segesvári embertől. Csak ugyan Segesvárról nem kevés példány szállítatott vissza Keresdre, 's osztogattatott-el ajándékban az örökösök által 148).

Mégis azon hír terjedett-el mind Magyar mind Németországban, hogy Bethlen Farkas' históriájának Keresden kinyomtatott részéből különbféle viszontagságok miatt csak két egész példány maradt-fenn. A' nagybecsü munkának imez elhírelt ritkasága még becsesebbé, kívánatosabbá tette azt a' tudósok előtt. Köhler Jáhnos Dávid, göttingai professor 1729től fogva 1750ig kiadott híres

148) Magyar Athenas. 1766 8. r. 41. 42 lap. — Transsilvania. Tom II. Vindobonae. MDCCLXXVIII. 8. r. 374. 383. 384 l. — Wolffg. de Bethlen historia. Tom. quint. Cib. 1789. 8. r. 19 — 30 lap. a' praef. — Siebenbürgische Quartalschrift. Fünfter Jahrgang. Hermannstadt. 1797. 8. r. 306—316 l.—De Scriptoribus rerum hungaricarum et transsilvanicarum saeculi XVII scriptisque eorundem. Opus posthum Georg. Jer. Haneri. Cibinii. MDCCXCVIII. 8. r. 346 — 354 l.

„*Münz Belustigung*“-jai' egyik részében említvén előbb: Bethlen históriájának Keresden kinyomatott példányai miképpen hanyattak pinczébe, 's nyittatott-meg e' pincze, mondja azután tovább azon históriáról: „*Abból egy értelmes kéz két egész példánynál többet nem tudá öszveszedgetni; a' többit a' nedvesség résszerént megrongálta, résszerént egészen elrothasztotta. Ezt a' két példányt rothenfelsi Roth (Leopold, magyarországi Körmöcz bányavárasí jegyző) úr átküldötte Kranz (Gottlob, silésiai boroszlói rector és professor) úrnak, ki egyiket a' Schafgothsch (grófi familiai Silésiában) Hermsdorfban lévő könyvtárba, 's másikat a' boroszlói Erzsébet (nevet viselő) könyvtárba tette-be. Egy ilyen példány, vagy csak egy jó másolata is annak kedvesebb lenne nekem, mint minden egy más után következett erdélyi fejedelmeknek 17 darab arany pénzeik, ha ilyeneket kaphatnék. Mert midőn e' cancellarius olly nagy országos ember (Staatsmann) volt, és elégséges segédesz közzel birt, hogy egy derék magyar históriát írjon; azon feljül ügyesen is forgatta a' tollat, tehát könnyen megitélhetni, millyen derék és hasznos munka lehet az. 17 erdélyi arany fejedelem' rogyogása sem csekély dolog ugyan, mindazonáltal, ha nekem választás engedtetnék, örömeoseb Bethlen' históriájához nyülnék, 's e' nemes papirosat mindenkor többre becsülném az aranynál,*

mellynek fénye engemet itten meg nem va-
kítana 149).

Köhler'nyilatkozásával ellenkezőt tapasztalt 's hirdetett később Schwarz Gottfried.

Schwarz Szepesvármegyében Iglón 1707-ben született. Lőcsén, Csetneken, Osgyánban és Eperjesen tanulása után 1726ban Jenába ment. Onnan haza jövén az augustai vallást követőknek lőcsei gymnasiumában — mellyben az előtt tanult volt — 1730ban conrector, 1731ben rector lett. Ezen hivatalában honfiaitól szerettetett; visszavágyott még is Németországra, de meghalt szüléiről egy per szállt vala rája, annak lefolytatása végett tehát 1734ben Pestre vonúlt; a' per' lefolyta után kivándorlott Németországba, 's ott 1742-ben Osnabrückben (Hannover királyságban fekvő városban) gymnasium' rectora; 1749-ben Rintelnben (Hessen választó fejedelemség' városában) theologia' első professora; 's egyszersmind a' Hessen Schaumburg grófságbeli ekklézsiák' superintendense lett 150).

Németországra kivándorlásakor különös figyelmet fordított Bethlen Farkas' históriájára. Budapesten 1734ben peréért múltattában látta volt azt — ön elbeszélése szerint —

149) Köhlers Münz-Belustigungen, darinnen allerhand merkwürdige Gold und Silber Münzen in Kupfer gestochen, historisch erklärt werden. IX Theil. Nürnberg. 4. r. 116. 117. l.

150) Memoria hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, quam excitat Alexius Horányi. Pars III. Posonii 1777. 8. r. 236—248 l.

legelőször a' Károlyi grófi familia' könyvtárában, holott úgy értesítetvén, hogy a' szemelőtti példányon kívül még csak egy van valahol a' világon, mohon kapá a' Károlyiak' tulajdonát, 's kivonatokat készíte belőle. De 1758ban, midön Németországra vándorolna-ki, Pozsonyba mene, 's Bel Mátyásnál, oda való tudós papnál, a' második példányt lelé. Bécsben Szilágyinál, későbben erdélyi királyi kormánytanácsosnál a' harmadikot. Marburgba (Hessen választó fejedelemségnek 1527ben alapított universitással diszló városába) jutván, találkozáék Técsi Sámuellel, 's hallá tőle, miképpen a' keresdi pinczéből ő is két példányt - a' magáét és gróf Bethlen' familiaét - szedegetett öszve. Marburgból Göttingába (hannoverországi, 's 1737ben alapított universitásáról európa szerte híres városba) utazék, 's ott érté Köhler professortól, hogy Bethlen' históriájának Silésiában két példánya találtatik, egyik t. i. a' hermsdorfi, másik a' horoszlói könyvtárban. Eddig elé tehát hét példány' létét fedezé-fel. Göttingából visszatére Kasselbe (hesseni v. fejedelem' lakó városába), 's itt a' fejedelmi könyvtárban a' nyolczadik példány ötlékszemébe.

Ha találtalik nyolcz példány, így gondolkozáék mind ezek után Schwarz, találtat hatik kilenczedik is, és Osnabrückből, midön ott már rectori hivatalban megtelepedett vala, meghagyá magyarországi levelezőjének: hogy Bethlen' Farkas históriájának

Keresden kinyomtatott példányát, akar mi-
be kerüljön is az, szerezzé-meg neki. Esz-
tendő sem telék-el, 's az annyira ohajtott
história — 4 aranyért, Osnabrückbe érkezék.

Fenn hangon beszéllé-ezeket Schwarz
1768ban, 's diadalmát igen érezve czáfol-
gatá világ előtt a' hírt, melly Bethlen' his-
tóriáját egészen csak két példányban állit-
gatta megtalálhatónak. De czáfolatában e'
históriát csak ugyan maga is felettébb ritká-
nak, különös szépségekkel ragyagónak val-
lá; minekokáért újra kinyomtatni kíváná,
még pedig, mivel annak Keresden kinyo-
matlan maradt részét is megkapta kéziratban
Pozsonyból, egészen. Kinyomtatás végett az
egész munkát egy baseli könyvkereskedőnek
ajánlá; de az a' kinyomtatást nem vállalá,
mert a' munka őt nem nagyon érdeklé; a-
zonban érdekle egy baseli tanúlót.

Fennebb említett gróf Bethlen Pál' er-
délyi királyi táblai elnök' fia Farkas éppen
Baselben — Schweizban-tanúlt akkor. Hallá
ott, miképpen szándékoznék Schwarz Beth-
len' históriáját kiadatni, 's megírá atyjának
Erdélybe 151). Ez válaszában meghagyá fiá-
nak, hogy hozza őtet levelezésbe Schwarz-
zal. Meglett. Az ifiu magyar gróf a' német
Schwarzhoz Baseltől 1769ben december 19-

151) Olvasd Schwarznak gróf Bethlen Farkas-
hoz, mint már erdélyi kir. táblabíróhoz írt sorait e-
zen című Recensioja előtt; D. Godofredi Schwarz
Recensio critica Epitomes rerum ungaricarum aucto-
re Petro Ranzano siculo. Lemgoviae, 1774. 4. r.

dik napjáról francia nyelven írt levelében jelenté atyja kívánságát 152). Schwarz 1770-ben februarius' 3ikán vevé e' levelet, 's 5-ikén íra gróf Bethlen Pálnak. Tudakozá tőle: Ki volt a' történet író Bethlen Farkas, mikor és hol holt-meg, miért maradt félben históriájának kinyomatása, 's ellenzi-é vagy javallja a' familia annak általa leendő kinyomatását? Gróf Bethlen Pál 1770ben április 8ikán Bouyháról Küküllővármegyéből válaszolván, felvilágosításokat közlött Bethlen Farkas' hivatalairól, elhalálzásáról, his-

152) „Je suis encouragé“ — ezek Bethlen F. francia szavai Schwarzhoz — „par l' Ordre de mon cher Père, qui ayant entendu, que vous voulez faire imprimer la Continuation de l' Histoire du Comte Wolfgang de Bethlen, m' a écrit, de vous engager à une Correspondance avec lui. A ce qu' il m' écrit, il a aussi une Continuation de cet ouvrage, qui est veritable, et il en sait encor une à Vienne, mais comme celle la n' est qu' une fausse Continuation et Supposititium, vous lui feriez infiniment de plaisir, si vous vouliez lui envoyer quelques passages du commencement de votre Livre, pour pouvoir la conferer avec la sienne, et de traiter toute l' affaire avec vous le mieux que vous pouriez etre content. Il ne manquera pas en meme temps de vous envoyer l' Epitaphe de ce Seigneur, comme la Dedicacion de son Ouvrage au Prince Michael Apaffi, pour satisfaire en toute façon a votre curiosité. Je prit la liberté, de remettre dans ma lettre l' adresse de mon Père, et la mienne etc. — D. Gottfrieds Schwarz Anzeige von des Herrn Grafens Wolfgangi de Bethlen Historiarum hungarico dacicarum libri XVI. als einem nach dem gedruckten ersten und ungedruckten andern Theil zum Verlag ganz ausgefertigt liegenden Werke. Lemgo, 1774. 4. r. 12. 13 l.

tóriája' kútfőjiről, a' kinyomtatást akadályozott okokról, Schwarzot a' munka' részint másadszor, részint először kiadásától nem hogy eltiltotta volna, hanem inkább buzdította. Ő tehát 1774ben Bethlen' históriáját, mint a' kinyomtatásra nála egészen készen álló, hasonlíthatatlan munkát, másadikszor ajánlá a' história' barátinak; de sükeretlenül; nem találkozték, ki azt maga sajtójával kinyomassa, vagy a' kinyomatás' árát fizesse 155).

(folytatása következik).

A' Podágra dicsérete.

A' podágrának is — emlitti egy Párisi hirlap — vagynak hasznai és jó tulajdonságai. — A' historia beszéli, hogy *Severus* császár soha sem volt alkalmasabb a' római birodalmat igazgatni, mint mikor a' podágrában szenvedett. — Kárdinál *Mazarin* észlángja (genie) és politikája soha sem világot rogyogóbb fényben, mint mikor az ő lábait a' podágra elfogta és nyomorékitotta. Az éles eszü *Erasmus* soha sem mutatott nagyobb elmességet, mint a' podágrában, és legszebb munkáit akkor dolgozta, mikor a' podágra szorongatta és nyomorgatta. — Közelebbről-is nem látta é az ángol világ, hogy *Canning* az alsó házban, a' lélekkel, okossággal, bölcsességgel, és politikai világ-

153) Lásd ezekre nézve Schwarznak a' 151 és 152ik számok alatt idézett munkáit.

gal legtelyesebb beszédeket a' podágrának dühös szorongatásai és ostromi között tartotta? — A' híres angol orvos *Sydenham* szerént, a' podágra inkább ostromolja, és gyötri az elméseket, mint az ostobákat, a' gazdagokat inkább, mint a' szegényeket'sat.

Furcsa Kivánság.

N. N. Városban megholt egy *Liskov* nevű tudós és bölts polgár mester, a' kinek igen szép felesége marada. — Az egész város sajnálta és fájlalta halálát. — Egy satyrikus az ő halálát szomoru jelentésben olvasván, töstént ezt írta alája plajbással:

„Örökségül, ennek bár szép feleségit
„Nyerném-meg; — 's a' Tanáts az ő böltsességit.

Ez egy kávé házban történt. — A' jelentés az asztalon maradott, 's minden nevetett rajta. Történetből oda jött N. N. Poëta-is — elolvasá a' verset, és ezen replikát írta alája:

„A' nemes Tanátsnak ezt kívánnod: nints ok.
„A' más réád nézve, te bolond, igen sok.

Olaj és Gás.

Egy módi úrfi, a' ki Párisba utazott, hogy a' módi tudományt még inkább kitanulhassa — hallotta sok helyeken, hogy a' Gás-nak az olaj felett elsőséget tulajdonítanak. — Egykor ebéd felett kérdé a' vendéglő (traiteur) — tettik é az úrnak olaj? —

Nem! — felele az úrfi: — adjon kend nékem gást, hogy kostolyam-meg azt már egyszer én-is. —

Anekdota.

Z. váras tisztartója azzal vádolá egyháza papjait: hogy tiszteletes uraimék korhelek. — Semmit sem írnak sem egyik, sem másik Társalkodóba; a' Sokfélébe sem *semmitfélet*. Nem, ez, vagy amaz folyó, futó, 's repülő írásba, sem egy rejtetszót, sem egy talányt, sem egy anekdotát, sem egy gondolat hulladékokat, sem egy hitvány versetskét, 's csak egy demokritusi cseppecskét is valamelyikbe nem loccsintanak; 's megérvén vele, ha vasárnapi szent robotjokat nyakokról lerohaták: saját dicsőségi nyereségekkel legkisebbet sem gondolnak; a' rájuk bízott talentomokkal nem elég híven kereskednek — azokat elássák, szóval: haszontalan szólgák, mert a' mivel tartoznak, csak azt cselekeszik. — Mikre, a' vádlott apák egyike felelé: még is, ha annyi hasznunk háromlana írkaírkáinkból — (mai világban midőn Pesten úgy terem a' sok tudós munka, 's búvik ki sajto alól, mint a' gomba esős nyárban) — szűk kepénken kívül, mint udvarbiró uramnak városunk rája bízott talentomival kereskedésből — már az más!! mert: — 's kivált ugyan csak mai világban — nisi utile est cet.
